

HLA SA TEL

ZPRAVODAJ
MĚSTSKÉ
ČÁSTI
PRAHA 15

ČÍSLO
2023
ROČNÍK 29
NEPRODEJNÉ

12

WWW.PRAHA15.CZ

SOUTĚŽTE
S HLASATELEM
STR. 6

**PATNÁCTKA
PŘEJE VŠEM
ŠŤASTNÉ A VESELÉ
VÁNOCE**

Hostivařské šlépěje 9

Xaver Dvořák – něžný lyrik i katolický rebel

Sursum corda, Stínem k úsvitu, Zrcadlení na hlubinách, Eucharistia, Bezmračné nebe, Na stožáru, Věčné touhy... to je jen několik názvů z mnoha básnických sbírek, které vydal a jimiž těšil své čtenáře hostivařský rodák, básník Xaver Dvořák. Ač dnes jeho něžná, katolickou vírou protknutá lyrika poněkud usíná pod nánosem neúprosného času, patřil v první polovině 20. století mezi nejčtenější básníky a poklony mu k nohám skládaly některé z největších ikon naší literatury jako Jaroslav Vrchlický, Jindřich Šimon Baar nebo Josef Václav Sládek.

Hostivařský rodák a významný český básník Xaver Dvořák

Curriculum vitae Xavera Dvořáka (křtěného František Xaverský Josef Dvořák) je snadno dohledatelné na internetu, ale abychom čtenáře neodváděli od dalších řádků, alespoň stručně je připomeneme. Narodil se v Hostivaři 29. listopadu 1858, kde také prožil rané dětství. Posléze vystudoval gymnázium (mezi jeho spolužáky patřil spisovatel Karel Leger nebo politik Bohuslav Franta), od roku 1878 pokračoval na bohoslovcecké fakultě v Praze, kde byl v roce 1882 vysvěcen. Nejprve působil jako kaplan na několika místech v karlovarském kraji, ale poté se znovu vrátil do centra země, kde krátce dělal kaplana u Nejsvětější Trojice na Novém Městě. Od roku 1885 se stal katechetou na novoměstské měšťance, kde mezi jeho žáky patřily i pozdější hvězdy Národního divadla, herci Rudolf Deyl (starší) nebo Eugen Wiesner. Deyl se později ve svých vzpomínkách úsměvně panu katechetovi omlouval za soužení, která mu svými rošťárkami způsobovali. Nejvýznamnější pedagogický post zastával Dvořák na Vyšší dívčí škole ve Vodičkově ulici, kde v letech

1892–1916 působil jako profesor náboženství. „Jděte Prahou a mluve s váženými paními českými, skoro všechny jsou jeho žáčky,“ psal o něm Sigismund Bouška v roce 1923.

Rebel, nebo lyrik?

Dvořáka trápilo jistě odtržení katolických kruhů od národnostních tendencí a slovy Martina C. Putny „toužil vycházet z chrámu do světa, aby svět apoštoloval, aby jej do chrámu přivedl“. Zasloužil se také o postavení vyehradského pomníku kněze a spisovatele V. B. Třebízského, jemuž jsme se v našem seriálu již také věnovali. Autorem díla byl sochař František Bílek, se kterým Xavera pojilo i osobní přátelství, k němuž se ještě vrátíme.

Dvořák byl dobrosrdečný, nekonfliktní a hodný člověk, ale pokud cítil, že je nutné nějaký názor prosadit, neváhal za ním tvrdě stát. Už v semináři se s jedním spolužákem postavil proti zvyku, kdy čeští studenti museli při obědě číst modlitby česky i německy, zatímco Němci pouze ve své rodné řeči. Ačkoliv mu hrozilo vyloučení, necouvl a kardinál Schwarzenberg tehdy ustoupil – návrh na zrovnoprávnění češtiny s němčinou přijal. Dvořák církev provokoval i v pozdějších letech, zejména svými navrhovanými reformami. Když v duchu takových myšlenek inicioval vznik Svazu přátel ideje cyrilometodějské, byl dokonce na konci roku 1922 exkomunikován z církve, a to dekretem nejvyšší kongregace z Říma. Později byl ale přijat zpět, aniž by své postoje musel opustit.

Pro nás je však podstatnější jeho literární práce. Po celý život psal lyrickou poezii, čímž se nejvýrazněji zapsal do českých kulturních dějin, je počítán mezi zakladatele tzv. katolické moderny. Vůbec první Dvořákovou sbírkou se roku 1888 stala kniha mariánských sonetů Zlatou stezkou, přičemž v rozletu mu pomohl zejména celoživotní přítel Jaroslav Vrchlický, se kterým si navzájem věnovali některé své básně. Byl ovšem i autorem divadelních her, učebnic a modlitebních knih či kázání, stejně jako několika písňových textů; překládal Týn, měsíčník reformních kněží. Noviny Polední list jej u příležitosti jeho osmdesátin nazvaly „nejsympatičtějším lyrikem katolického čtení, jehož verše vyvěrají z čirých hlubin mystického ducha“. Jeho báseň Kníže a poustevník bývala ve školních čítankách až do doby, než začala vadit komunistickému režimu v 50. letech.

Pohřeb v Hostivaři

Do pozdního věku si Xaver Dvořák uchovával svěžest a chuť psát, smrt jej zastihla takřka v plné síle v pozeňnaných osmdesáti letech jen několik dnů před dalšími narozeninami. O jeho dobré kondici hovoří i skutečnost, že tehdy pracoval na dramatu Jidáš a chystal se napsat oslavnou vzpomínku k výročí vydávání Národních listů.

Ač byl Dvořák ve svém nitru vždy učitelem a většinou propojoval své verše s vírou, láskou k Bohu a zejména k Panně Marii, nikdy mu nešlo

Spisovatelé katolické moderny, stojící zleva: František Skalík, Karel Dostál-Lutinov, Xaver Dvořák; sedící: Beneš Method Kulda a Sigismund Bouška

o prvoplánovou mravouku, vítězila tu básnická duše a poetické, symbolické až mystické vnímání světa. Jeho práce také vždy vyzdvihovali i prvotřídní kolegové a jeho přátelé, vedle již zmíněných například také František Sekanina nebo Josef Hais Týnecký. Právě tito dva také stáli po boku jeho rakve, která byla do hostivařské rodinné hrobky uložena za přítomnosti velkých zástupů obyvatel 25. listopadu 1939 v těžké době začátku druhé světové války. Smuteční rekviem za něj v nedalekém kostele Stětí svatého Jana Křtitele sloužil jeho celoživotní přítel, benediktnin a rovněž literát Sigismund Bouška.

Náhrobek Františka Bílka

Jednou z nejhodnotnějších uměleckých stop spojených s Xaverm Dvořákem a Hostivaři je náhrobní plastika od Františka Bílka, kterou najdeme právě na hostivařském hřbitově. Umělec ji vytesal na samém sklonku 19. století. Nebyla však vytvořena pro Dvořáka samého, ale pro jeho rodiče.

Xaver si Bílkovy práce nesmírně cenil, jak dokazuje už skutečnost, že stejný motiv, který Bílek vytvořil na náhrobek, si literát vyžádal také na obálku své sbírky Kontemplace. Sochař na tomto svém prvním větším díle z pískovce pracoval mezi léty 1898 a 1900. Již v dopise Juliu Zeyerovi ze září 1898 píše, že se chystá na dílo Obětování Panny Marie, určené pro hrob Dvořákovy maminky v Hostivaři. Byla to pro Bílka jistě příjemná práce, ačkoliv ji vytvářel v časovém vypětí, způsobeném velmi nepříjemnou zkušeností z právě dokončené vojenské povinnosti. „Úpění v tom otroctví vojáků bylo strašné,“ psal Bílek Zeyerovi. „Nesli všichni stejné znaménko otroka: všichni jsme měli nad čelem našim výše ještě postavené FJ [František Josef I.], otroci to také tak mají; jenom malá změna je v písmenkách. Otroci dělají ale

Dvořákův statek v ulici K Horkám, rodiště Xavera Dvořáka

práce přirozené, těšivé! (Ó, co je radosti v každé té práci!), ale v naší tam práci radosti nebylo, že je to práce nadmíru nepřirozená, ničemná. Dosti o tom! – Nyní, kdy se probouzím ku své skutečnosti, jak po těžkém snu, nyní práci zanesen jsem až do nevolna.“

A jak vzápětí uvádí, první na řadě byla právě plastika Obětování Panny Marie, kterou vytvářel ve svém nově dokončeném ateliéru v Chýnově. Nechtěl, aby tato úchvatná socha byla pouhou modlou, přál si, aby sama o sobě vyjadřovala děj a emoce, aby v pozorovateli vyprovokovala víc než jen letmý dojem, aby podnítila touhu po modlitbě či meditaci. Dokázal to na výsost dobře, jak dokazuje dodnes krásně zachovalé dílo, ukryté v duchovním tichu hostivařského hřbitůvku (pokud u hrobky Antonína Švehly zahnelecececičkou doleva podél hrobů Švehlovy rodiny, najdeme jej v zadním rohu této části).

Oktáv sv. Jana Nepomuckého

Xaver Dvořák i v pozdním věku na Hostivař rád vzpomínal, např. když pro časopis Čech popsal roku 1929 osmidenní svátek, tzv. oktáv sv. Jana Nepomuckého. „To je u nás jáсотu a plesu; to je chystání. Strojíme sochu sv. Jana. Stála na návsi na sloupu na břehu Botiče, jenž protéká rodnou

Motiv Bílkovy plastiky pro rodinnou hrobku použil Dvořák i na obálku své básnické sbírky *Kontemplace* (1909)

naši ves, Hostivař.“ (Dnes už stojí u kostela, mimo jiné proto, že sochu světce jakýsi vandal ve 20. letech strhl z podstavce a hodil do Botiče.) „Nuže tedy časně z rána, ve svatvečer svátku, šli jsme s otcem pro olšové máje. Hned za vsí, v místě zvaném Pod Hradištěm, měli jsme pole a louku, nimž protékal Botič hlubokou strouhou. Olše tu rostoucí držely břehy. Otec vybral nejspanilejší, nejkrásněji urostlé, uřezal je pilkou u kořene. My pak je odnášeli šťastni jako vítězné trofeje domů. Pak snesli jsme z komory na půdě zelenou blaňku, očistili a umyli. Blaňka se připevňovala zpředu na sloup, takže tvořila se sochou jako průčelní stěnu v lodi chrámové s obrazem nad hlavním oltářem. Propletli jsme ji haluzemi kaštanovými, takže vypadala jako skvostná tapeta, pokrytá listovím a květy kaštanovými. Po obou stranách v řadách zasadili jsme olšové máje jako sloupy nebo pilíře chrámové, takže již již vystával živě obraz lodi chrámové, jejíž klenbu tvořil kaštan se svými rozložitými větvemi, jimiž večer prosvítaly skutečné hvězdy a jejichž šumot ve vlání větru zněl dojemně jako hlas vzdušných varhan.

Nyní jsme snesli opět dřevěnou kapličku blan-kytově natřenou, do níž se měla socha sv. Jana zarámovati, naznačujíc, ne nedůmyslně, nebeskou jeho slávu. Opatřena byla vpředu drátěnými oky, do nichž se zavěšovaly lampičky. Očistili jsme ji tedy a umyli; poté připravovali jsme lampičky. Byly pestré, červené, modré, zelené, fialové i bílé. Do nich nasypali jsme vrstvu písku na zasazení knůtků. Knůtky byly zcela primitivní. Na tenká dřívka navinuli jsme totiž vatou, konec pak rozvinutý upevnili jsme v písku. Kaplička upevnila se na sloupy a do lampiček nalilo se oleje až po okraj.

Kolem hlavy světce upevnil se věnec, zelený s bílými kvítky, umělý. A kolem šíje přes prsa křížem dala se vždy nová fialová stuha. Teprv později vysvitlo nám, že je to štola, odznak kněze a fialová, odznak zpovědníka. Naivně výstižné! Půda mezi májemi vysypala se čistým žlutým pískem a postřela se ostřicí nebo květy. Tak byla svatyně inscenována a my se nedočkavě těšili na večer.“ To se potom zpívaly písně o sv. Janu Nepomuckém, jejichž byl Xaverův otec sběratelem. Však byl také tatínek hlavním zpěvákem večera.

„Rušivě zasahovali do pobožnosti jen chrousti, probuzeni ze spánku světly a zpěvem. Bzučice poletovali nad hlavami přítomných, nezbedně vrážejíce do tváří věřících nebo do lampiček, které je svým světlem lákaly. Nedivno, že naše dětská mysl se tím rozptýlovala a nezřídká propukávala v důležitou zprávu, že padl do lampičky chroust. Chroust zaplatil to svým životem, lampička svým světlem.“ vzpomínal Xaver Dvořák na dnes již pozapomenutou svatojánskou slavnost, která se samozřejmě nedržela pouze v Hostivaři, ale i v jiných částech země.

Závěrem zbývá už jen doplnit, že neobyčejný hostivařský básník se narodil v jednom z nejstarších domů Prahy 15, v tzv. Dvořákově statku, v ulici K Horkám číslo 19. Rozloučíme se s ním několika jeho mystickými verši...

Náhrobní plastika od sochaře a výtvarníka Františka Bílka na hostivařském hřbitově

Jak vlny myšlenky jdou mojí hlavou, na břehu mrtvých sedím; jak se mísí to ticho míru zde s tou v dále vřavou, a myslím, až jen zapadnu sem kdysi, zda klid též ozáří mé ztuhlé rysy; pak smrt, jež všecko vlídně usmiřuje, sny dětství blahé zas tam v duši vzkřísí; i slouchám v naději, jak vítr duje, zda Charon v zpuchřelém už lodi nevesluje! (Xaver Dvořák, *Sursum corda*, 1894)